

Ђајева икона Нојевог ковчега и има спасоносну улогу у свету. Њен обим је цео свет и сви људи у њему, и она подједнако општи и са светима и са грешнима. У наставку је изобличен прагматични Толстој и његова изопачена интерпретација хришћанства.

У шестом поглављу Берђајев пророчки предочава еманципацију хришћанства од псеудохришћана наглашавајући при томе есхатолошку вокацију Цркве на њеном историјском путу.

Седмо поглавље је закључак свих претходних са јасном поруком: „Човек је уморан од лажи од условљености, од спољних начела и форми који су заменили истинску реалност живота. И душа би човекова хтела да упозна Истину хришћанства без посредства тих лажи, које су у ту истину унели хришћани — хтела би да се присаједини самом Христу. Због хришћанства Христос је био заборављен и свет је престао да Га бива свестан. Зато ће хришћански препород бити пре свега обраћање Христу, Христовој Истини, ослобођеној од људске изопачености и људског прилагођавања” (стр. 36.)

Аутор ове књиге Николај Александрович Берђајев се кроз широки опсег свог дела представља као плодан писац који, осетивши снагу дубоко у бићу уткане истине, зарања у магловите дубине човека и онога чиме је човек окружен. Очигледно је

да се није темељно бавио проучавањем светоотачке писмености, и сасвим извесно да он није теолог него аутономни мислилац — философ, који се само надахнуо хришћанством. Он је један од најпознатијих представника оних несрећних људи који су због патолошких политичких оргијања с почетка овог века у Русији били принуђени да напусте огњишта и отаџбину и да преостали део живота проведу у изгнанству. Горчина ове трагедије је најбоље изражена у његовим речима: „Хришћанину је веома тешко да одржи висину свог духовног достојанства, свог идеала, јер је он обавезан да воли своје непријатеље, да носи свој крст, дужан је да се херојски супротстави искушењима света... , ... јер живот хришћанина и није ништа друго до самораспеће” (стр. 8).

Ова изузетна књига свакако представља значајан допринос нашој не тако богатој духовној литератури. Свестан онога што зна а још свеснији онога што не зна, Берђајев њоме не нуди читаоцу решење него га усмерава на познање истине вечно присутне у Христовој Цркви, а хришћанима проповеда повратак њиховом првобитном начелу. Требало би да сваки хришћанин, пошто је прочита, мало застане и запита себе где је његово место у свему овоме.

Зоран ЈАНКОВИЋ

Nikolaj Berdjajev

DUH I REALNOST TEMELJI BOGOČOVJEČJE DUHOVNOSTI

prevod s ruskog Nikole Thallera i Marka Kovacevića
izdanje »Kršćanska sadašnjost«, Zagreb 1935. strana 187.

У последње време појавило се неколико књига НИКОЛАЈА БЕРЂАЈЕВА на српскохрватском језику. Поред фрагмената његових дела, објављених у нашим црквеним часописима, прво су „Књижевне новине” (1981) објавиле „Дух Достојевског”; годину дана касније „Партизанска књига” је објавила Берђајево дело „Руска религијска философија и Ф. М. Достојевски”. У октобру прошле године у издању „Кршћанске садашњости” брзо је распродата књига „Ја

и свет објеката”. Убрзо је изашла и друга књига „Кршћанске садашњости” — „ДУХ И РЕАЛНОСТ”. Поред ових књига, Богословски факултет СПЦ је издао књижицу „О савршенству Хришћанства и несавршенству хришћана”.

Књига „ДУХ И РЕАЛНОСТ” познатог релigioзног философа први пут се појавила на француском језику под насловом »Esprit et Réalité« 1943., добивши за њен превод награду Француске Академије. На пре-

воду истог дела на немачки језик сам је радио, али није доживео његово објављивање. Делове тога превода (*Geist und Wirklichkeit — Luneburg — 1949.*), на наш језик превео је Ректор Богословије Св. Саве, професор Душан Дачић. Ти делови су објављени у „Православној мисли“ (од 1970. до 1980). Док је ово издање Римокатолика превод са руског: *Духа и реалности. Основи богочеловеческой духовности, UMCA-PRES, Paris.*

Код нас се понајвише преводи Н. Берњајев од руских философа: како пре рата, тако и после рата. Ред би био да у овом приказу нешто кажемо о животу Николаја Александровића Берњајева, пошто то није учињено у издању „Кршћанске садашњости“.

Н. А. Берњајев је рођен 19. марта 1874. у Кијеву. Рођен је у племићкој породици, већ у својој десетој години ступа у војничку школу, да би је убрзо напустио. Заинтересован за философију пуно чита мислиоце домаће и стране философије. Највећи утицај на њега су имали Достојевски и Толстој. Читао је Шопенхауера, Канта и Маркса, прихватајући марксизам у његовој критичкој форми. Доста је био заинтересован за хришћанску теологију и њену мистику. Проучавајући теологију прилази Хришћанству, где чита В. Соловјева. Прешавши у Хришћанство, почео је самостално да изграђује систем духовног погледа на свет природу и човека. Из материјализма прешао је у идеализам, а одатле у крајњи персонализам.

Хришћански егзистенцијалиста Н. Берњајев од 1919 до 1922. у Москви оснива Слободну академију за духовну културу. Али већ 1922. је протеран из своје отаџбине. Одлази прво у Берлин, а онда на Институт Светог Сергија у Паризу. Ту је ускоро дошао у сукоб са професорима поменутог Института. Тако да га напушта али и даље остаје у Паризу, где до краја свога живота непрестано исписује странице своје философије У Паризу је имао неприлика са Гестапоом, као велики противник тоталитарних режима.

Николај Берњајев је доста писао, што потврђује његова многобројна дела. Зато му је додељен докторат Универзитета у Кембриџу — 1947. го-

дине. Исте године је предлаган за Нобелову награду. Умро је с пером у руци за својим писаћим столом, 13. марта 1948. у Паризу.

Ми смо овде најкраће изложили биографију Н. Берњајева. Сада да пређемо на издање вредних Загребчана. Књига Берњајева врло лепо опремљена, поред поговора и библиографије садржи седам делова, и то: Реалност Духа, Дух и битак; Знакови Духа; Објективација Духа, Симболизација и реализација; Смисао аскезе; Зло и патња као проблеми Духа; Мистика, њезина противречја и постигнућа; Нова духовност, и остварење Духа.

Све зависи од успешног превођења дела на наш језик. Дух и реалност Берњајев је писао са философског а не богословског аспекта. Међутим, говорећи о Духу, Духу Светом и теолошким проблемима, можемо пратити поред философске и његову богословску мисао.

У првом делу књиге Берњајев расветлава природу духа и његову реалност, и то најпре, навођењем философских мишљења и историје термина „дух“. Шта је Берњајеву дух? Не слажући се са поставком спиритуалистичке онтологије, да је дух аутентично биће, он вели, „философија духа не треба да буде философија битија, онтологија, него философија постојања, егзистенције“ (стр. 12). Даље он каже: „Бог је дух и због тога није објект, Бог је субјект... Троцлано поимање човјека као духовнога, душевног и тјелесног бића има вјечни смисао, па га треба задржати... Човјек је духовно биће“ (стр. 12/3). Кроз ове мисли Берњајев је исповедио библијску истину: Бог је дух (Јов. 4,24; Кор. 3,17) и истакао теорију о трихотомији, коју налазимо код ап. Павла. Психосоматска егзистенција човека најсавршеније се открива у његовом најчистијем акту, у духу који је „истина душе“ и као такав „дух је највише својство, вреднота, највише постигнуће у објекту. Дух даје смисао стварности а није нека друга-стварност“ (стр. 14). У одређивању шта је реалност духа, Берњајев најпре решава проблем односа мишљења и бића и, да ли је реалност духа реалност универзалија. По њему, „дух је конкретан, личностан, „субјективан“ и „открива се у личном постојању“. „Лични дух

није укорјењен у универзалијама. Дух не може бити одређен универзалијама, које су проблем објективације...” Дакле, по Берђајеву, дух је постојање и, „он потврђује своју реалност кроз човјека. Човјек је очиготовање духа” (стр. 21).

Износећи историју термина „дух” (Pneuma и pus) дотакао се и учења о Духу Светом, углавном износећи библијско-историософске парафразе. Више о томе ће говорити при крају књиге, наглашавајући да ова књига није теолошка (стр. 167).

Дух који извире од Бога је активан и ствара лично заједништво у егзистенцијалном смислу. Као таквог „није могуће рационално дефинирати”, али је могуће уочити знакове духа. *Знакови Духа* је наслов другог дела Берђајеве књиге. А знакови духа су: слобода, смисао, стваралачка дјелатност, цјеловитост, љубав, вриједност, обраћање највишем божанском свијету и сјединење са њиме (стр. 35 и 41).

„По духу је човјек лик и подобје Бога. Дух је божански елемент у човјеку. Дух је од Бога и Богу тежи... Но дух не потиче само од Бога, дух такође потиче од почетне, предбивствене слободе, од Unggrund...” (стр. 36). О њој ће више говорити када буде говорио о мистици. Али као што видимо, човеков духовни портрет Берђајев слика на својствен начин кроз систем персоналистичке философије. И ако пратимо његову богословску мисао, он је већ изван Откривења и његових истина. Говорећи о духу и слободи, по угледу на Јакова Бемеа учи да дух, као и Бог, потичу из ничега (Unggrund).

У другом делу „*Знакови духа*” Берђајев нам говори о односу духа и душе, и о духовном животу. „Дух је истина, смисао душе... Дух је мушки, а душа женски, пасивни принцип”. Деловањем духа на душу остварује се егзистенцијално јединство. „Духовни живот јест духовно-душевни живот”. Овде видимо, да је Берђајев под утицајем Платона у учењу о души. По нашем схватању, духовни живот није само духовно-душевни но и духовно-телесни. Јер, у личности Господа Исуса Христа јавља се Бог у пуној људској психофизичкој реалности. Тако да је духовни живот, живот целе личности у заједници са Богом и свима Светима.

У трећем делу, аутор књиге говори о објективацији духа и, симболизацији и реализацији. „Објективација духа у свијету повијести и цивилизације може се схватити као отуђење човјекове духовне природе... Дух је „слобода”, а објективација је „природа” и она је повезана с проблемом културе. У објективацији је могуће наћи симболе, а не прареалности. Дух је реалистичан”. „Објективација духа је симболизација, она даје симболе, знакове а не реалности... Али симболизацију духа ваља разликовати од реализације духа... Сав државни жихот носи симболично обележје. Цар је симбол, генерал, папа, митрополит, епископ јесу симболи. За разлику од тога реални су светац, пророк, генијални стваралац, друштвени реформатор, реална лествица људских својстава”. У свима њима делује дух повезаности, егзистенцијалне заједнице. У том смислу можемо рећи за религију да има егзистенцијални карактер, пошто је укорјењена у духу који је реалистичан и, „она је веза са прареалностима” (стр. 54).

При крају овога дела, аутор књиге говори о опасностима технике за духовни живот човека, иако је она плод човековог духа. И ту он прелази на обраду аскезе, као пута ка спасењу човека, који је изгубио духовност.

Сама „реч аскеза значи дословно вежбу, која се може практицирати на разним подручјима и ради различитих циљева” (стр. 72). Постоје разне аскезе, а једна од њих је и духовна аскеза. О њој говоре подвижници — Свети Оци. Берђајев пре свега износи схватања аскезе у неоплатонизму, гностицизму, манихејству, а онда у хришћанству. Тако у проучавању аскезе, Берђајев истиче, да је то „борба против греха и робовања греху, и то путем стваралачког духа, путем стваралачке љубави” (стр. 77). Да би се постигао циљ хришћанског живота, а то је обожење, усиновљење Богу, сјединење са Христом — потребна је помоћ Божија, јер наш пут ка Богу је пут крста и распећа. Своје излагање о аскези, писац је пропраatio мислима аскета, што потврђује његово добро познавање теологије. Притом, треба уочити навођење само оних мисли, које потврђују његову философију. Зато ту има и погрешних мисли, бар што се тиче ас-

кезе православног Истока (види стр. 79, 88, 91 и др.).

По њему оправдана је аскеза која ослобађа човека и која га враћа истинским реалностима. У правом духовном аскетизму човек се враћа у своје достојанство. Говорећи о новој аскези, четврти део своје књиге завршава овим речима: У складу с тим промјенит ће се и тип светости, бит ће створен нови тип светости, која ће на себе примити терет сложеног свијета (стр. 95).

У следећих неколико одељака Берђајев се суочно с проблемима духа: злом и патњом, разматрајући их у антрополошком светлу своје философије. Ту се он дотакао питања: Однос Бога према злу у свету питања Промисла Божијег. На проблем зла најзанимљивије одговоре су дали у дохришћанском времену: будизам, стоицизам, орфизам и неоплатонизам. Те одговоре Берђајев наводи, примећујући, да је древна философија мисао посветила пажњу злу, док нова није.

Страдање је толико опишљива и неизбрисива чињеница наше свакодневнице и свега нашег земног битисања, да је његова сурова реалност и горка конкретност несумњива као год наше постојање. Када постоји слобода, постоји зло и патња. Тако да, „циљ духовног живота нипошто није у томе да се објасне и оправдају животне патње, него у томе да се оне просвјетле и духовно проживе. Ношење крста и значи духовно просветљено проживљавање патње. Треба носити свој крст и олакшати ношење крста другим људима, ближњима... (стр. 110 и 111).

Пошто су зло и патња духовни проблеми, „човјек неће бити сретнији кад се његов живот више уреди, патња ће се његова само истанчати и заострити. Срећа се не може организирати. Све док буде овога свијета, блаженство је немогуће. Мистици свих времена суочавали су се са овим проблемом у свој његовој дубини” (121). Заиста, опитно познање и доживљај зла у својој дубини, као и добра се пројављује у светиљима, то јест у мистцима. Али, они су доживели и искупљење и спасење у Христу Богочовеку. Више о томе, Берђајев као одличан познавалац мистике, говори у шестом делу књиге *ДУХ И РЕАЛНОСТ*.

„Мистика је духовни пут и највише постигнуће на том путу”. „Истинска мистика и јест реална, она је усмерена на прареалности, на тајну постојања... Прави мистици су били реалисти, они су препознали реалност...” (стр. 124). После ових главних мисли његове философије Н. Берђајев говори о односу теологије и мистике, о апофатичкој и катафатичкој теологији, о хришћанској и нехришћанској мистици, о мистици хришћанског Истока и хришћанског Запада. Затим о типовима литургијске духовности, а у вези с тим и, о односу мистике и магије, и најзад, о лажној духовности, лажној мистици за разлику од праве. Профетизму је посветио неколико одељака, за кључујући: „Два начела препорађају охлађен и окоштани духовни живот: профетизам и мистика. Но нова духовност треба да садржи и профетски и мистички елемент” (стр. 151).

Тој новој духовности допринеће решавање односа између духовног и друштвеног живота и, између спасења и стваралаштва. Последњи део књиге је резиме свега до сада реченог у књизи. Главна мисао књиге *ДУХ И РЕАЛНОСТ* је ова: „Дух, Дух Свети ваплоти се у људском животу, али се не утјеловљује у ауторитету но у цјеловитој човјечности. Тек тада је оправдан антропоморфистички богопознајни пут, јер Бог не наликује ни ванској природи, ни друштву, ни појму што га је израдила мисао, него цјеловитој човјечности... (стр. 173).

Још да наведемо ове речи Берђајева, а које је Ј. Крибл навео у своме поговору, као добар познавалац философије хришћанског егзистенцијалисте Н. Берђајева: „Могуће је установити три степена духовности: духовност ограничена природом, духовност ограничена друштвом и чиста ослобођена духовност. Овој је задатак да просвијетли прву и другу и да уведе и човјека и свијет у живот духовног заједништва. У том стоји и мисао кршћанског живота” (стр. 7 и види стр. 181).

На крају треба рећи, да је *ДУХ И РЕАЛНОСТ* добра и корисна књига. Добро је дошла посебно онима који су заинтересовани за философију егзистенције и њеног представника Ни колаја Берђајева, чија философија побуђује интересовање за хришћанст-

во и која жели да измени цео свет. У томе је велика заслуга Берњајева, и зато су га многи богослови ценили (Г. Флоровски). За две године се напуњава четрдесет година од смрти овог религиозног филозофа, те се надамо,

да ће и друга његова дела доживети издања на нашем језику. То би био најбољи прилог обележавању те четрдесетогодишњице.

Младен Р. Пурџић